IL-BIDWI

FOLJU MAHRUĠ DARBTEJN FIX-XAHAR MID-DIPARTIMENT TAL-BIEDJA

Nru. 24 IT-TNEJN, L-1 TA' NOVEMBRU, 1943. Nru. 24

IL-WIRJA FIL-GHAMMIERI

(*Mill-Editur*)

FTIT kien hemm wirjiet f'Malta li fihom in-nies ħadet interess hekk kbir daqs dik li saret fil-Qasam tal-Gvern, il-Għammieri, fit-22, 23 u 24 ta' Ottubru. Jidher biċ-ċar li l-post hu tabilħaqq adattat għal wirjiet li fihom annimali kbar jidhru għall-wirja.

Is-Sibt, it-23 tax-xahar (it-tieni jum tal-Wirja) infetaħ l-Uffiċċju l-ġdid tal-Biedja mis-Sinjurija Tiegħu D. C. Campbell, Logutenent Gvernatur, u l-post ġie mbierek mir-Reverendissimu Monsinjur Gonzi, Isqof ta' Għawdex u Koadjutur ta' l-Eċċellenza Tiegħu l-Arċisqof ta' Malta.

Dan l-Uffiċċju l-ġdid hu kbir ħafna u fih il-bdiewa jistgħu jinqdew iżjed malajr.

Il-premijiet ingħataw minn Mrs. Campbell, il-mara tal-Logutenent Gvernatur — Sinjura magħrufa biżżejjed fostna għall-ġid li qed tagħmel f'Malta — u qabel il-premjazzjoni, is-Sinjurija Tiegħu Mr. Campbell talab lis-Sur Karm Zammit Marmarà biex jitħaddet mill-ewwel bil-Malti u jfisser il-ħsieb tal-Gvern għalli ġej.

Is-Sur Karm Zammit Marmarà, li ġie milqugħ b'ċapċip kbir, tkellem hekk :—

Sinjurija Tiegħek, Mrs. Campbell, Sinjuri, Bdiewa ħbieb tagħna:

Din hi l-ewwel darba li saret Wirja tal-Biedja ġol-Qasam tal-Gvern fil-Għammieri; hi wkoll l-ewwel Wirja ta' Bhejjem Kbar, li saret f'Malta mindu bdiet il-gwerra. Naħseb li taqblu miegħi meta ngħid li dan hu l-iżjed post addattat għall-wirja bħal din billi fih tista' tara l-annimali fil-post naturali tagħhom. Fl-istess ħin hemm il-vantaġġ li wieħed jara wkoll ix-xogħol li qiegħed isir f'dan il-qasam għall-bdiewa u ġardinara, mid-Dipartiment tal-Biedja.

Dik il-biċċa art fil-Marsa li fl-imgħoddi kienet għall-isports, issa tinsab ukoll magħquda ma' dan il-Qasam tal-Gvern u tkejjel fuq il-ħames mitt tomna li l-biċċa l-kbira tagħha huwa saqwi. Hi soltu jkollha fuq l-erba' mitt majjal ta' razza safja tal-Bojjod Kbar, kif ukoll ikollha għadd sabiħ ta' baqar, ngħaġ, tjur u fniek. Id-Dipartiment tal-Biedja jista' jgħodd ruħu bħala l-ikbar bidwi f'Malta. Il-ħsieb tad-Dipartiment kien dejjem li jgħin lill-bidwi billi jipprovdilu annimali tar-razza, żrieragħ u xitel u bajd għat-tfaqqis mill-aħjar u l-iżjed razez safjin. Sa fejn hu possibbli sew l-annimali kif ukoll iż-żrieragħ li jbigħ id-id-Dipartiment jiġu qabel ippruvati.

Bħalma kulħadd jaf, imħabba l-gwerra l-Gvern kellu jagħmel kontroll qawwi fuq is-swieq tal-prodotti u kontroll ukoll fuq iż-żrigħ. Dan kellu jsir tabilfors l-iżjed fi żmien l-assedju li kellna. Imħabba dan il-kontroll hekk iebes, il-bdiewa bdew jaħsbu ħażin fuq id-Dipartiment tal-Biedja. Il-biċċa l-kbira iżda jafu li d-Dipartiment la jieħu sehem fil-pulitka u l-inqas fin-negozju. Xogħlu hu li jħares l-interessi tal-bidwi u jġib il-biedja 'l quddiem. Id-Dipartiment tal-Biedja jiħtieġlu jipprepara l-programm tax-xogħol tiegħu bil-quddiem ħafna, u kultant jiġri illi l-ħsieb tiegħu ma jaqbilx ma' l-interessi tal-lum tal-bdiewa. Id-Dipartiment jixtieq li s-swieq tal-prodotti jitqiegħdu fuq pedament sod u li jibqgħu hekk għal dejjem.

Billi l-qagħda tagħna issa tjiebet ħafna, x'uħud qegħdin jitolbu illi l-kontroll fuq il-ħaxix jitneħħa. Id-Dipartiment jidhirlu li l-kontroll issa għandu jirranġa ruħu u jitbiddel skond iż-żmien, imma m'għandux jitneħħa għal kollox. Is-sena li ġejja, u iktarx ukoll is-sena ta' wara, sejrin ikunu żmien kritiku ħafna għall-biedja. Is-saqwi sejjer ukoll jiżdied il-fuq minn 3,000 tomna, u mingħajr kontroll bil-għaqal, dan jista' jkun kaġun ta' produzzjoni żejda ta' xi ħxejjex li flok ġid jisfa' ta' deni. Swieq ta' prodotti mmexxijin sewwa jistgħu jkunu ta' ġid mhux biss lill-bidwi iżda wkoll lix-xerrej.

Il-prodott tal-basal imħabba t-temp tajjeb li kellu fir-rebbiegħa, din is-sena rnexxa tabilħaqq, u laħaq tliet kwarti tal-produzzjoni ta' qabel il-gwerra meta nofsu kien jinbagħat għas-safar. Imħabba l-kwantità kbira li kien hawn, id-Dipartiment irranġa biex l-ewwel jitqassam il-basal li ma jżommx wisq, li hu l-basal abjad, warajh l-isfar u fl-aħħar l-aħmar. Id-Dipartiment tal-Biedja ma ħalliex il-basal t'Għawdex jidħol f'Malta qabel ma ntemm il-basal li ma jżommx. Il-pubbliku b'riħet dan il-kontroll qed ikollu regularment basal bi prezz raġunevoli. Kieku dan il-kontroll tneħħa, kieku fil-bidu ta' l-istaġun kienet tidher f'salt kwantità kbira ta' basal wisq iżjed milli jiflaħ is-suq—mingħajr xejn distinzjoni ta' varjetà—dak li jżomm kien ikollu jikkompeti mal-basal li ma jżommx, is-suq kien jaqa' f'salt wieħed u t-telf u t-taħsir tal-basal kien ikun bil-bosta ikbar milli hu, u dan kien ikun bla dubju ta' xejn ta' ħsara kbira sew għal-bidwi kif ukoll għal min jiekol. L-istess qiegħed jiġri fil-qara' aħmar. Dak li juri sinjal ta' taħsir qed jinbiegħ qabel is-sħiħ u d-Dipartiment qed jistħarreġ kull ħaġa li tista' ssir biex titmexxa l-ħażna ta' qara' aħmar li hawn fil-pajjiż.

Id-Dipartiment tal-Biedja issa jidhirlu li ż-żmien wasal meta l-kontrol iebes li hemm fuq il-bejgħ tal-ħaxix għandu jirranġa ruħu. Id-Dipartiment jixtieq illi 'l quddiem il-bdiewa stess jieħdu f'idejhom il-bejgħ kollu tal-prodotti tagħhom. Dawk li qraw f'"Il-Bidwi" l-artikoli dwar il-Ko-operativi, l-iżjed dak li deher fl-aħħar ħarġa, u dawk li semgħu d-diskors tiegħi fuq ir-"Rediffusion" bħal-lum tmint ijiem, jafu dawn il-Ko-operativi x'inhuma. Biex il-Ko-operativi jiġu organizzati u jaqbdu jaħdmu sewwa, jinħtieġ li jgħaddi ftit taż-żmien, iżda qegħdin jittieħdu passi b'ħeffa kbira biex dawn jibdew jaħdmu mill-iżjed fis li jista' jkun. Dan ikun xogħol magħmul mill-bdiewa stess għall-ġid tal-bdiewa, iżda fl-istess ħin bih il-pubbliku jibda jkollu prodotti mill-aħjar bi prezzijiet raġunevoli. Ma hux fl-interess tal-poplu illi l-prezzijiet tal-ħaxix jaqgħu hekk baxx illi l-bdiewa jerġgħu jsibu ruħhom mill-ġdid fid-dejn li kienu fih qabel il-gwerra. Il-biedja hi u iktarx tibqa' dejjem l-ikbar industrja tal-pajjiż. Il fuq minn kwart tal-popolazzjoni ta' dawn il-gżejjer igħixu direttament mill-biedja. Il-bdiewa bir-raġun kollu jippretendu li ta' xogħlhom għandhom jitħallsu kif jixraq, u huma jistgħu joqogħdu żguri li d-Dipartiment tal-Biedja fiħsiebu jagħmel dak kollu li jista' biex jiżgura li huma jiġu mħallsin bil-ħaqq. Id-Dipartiment tal-Biedja ma ħalliex fi żmien il-gwerra lil dawk il-bdiewa li talbu prezzijiet kbar li jipprofittaw ruħhom iż-żejjed, iżda, issa, id-Dipartiment hu wkoll deċiż illi jaqbeż għall-bdiewa biex jiżgura li huma jkollhom qligħ bil-ħaqq mill-prodotti li ikkultivaw.

Il-bdiewa jistgħu issa jafdaw fid-Dipartiment għax dan sejjer iressaq il-kas tagħhom quddiem il-Gvern. Hu dmir tiegħi li bħala "Liaison Officer" ngħarraf lid-Dipartiment bis-sitwazzjoni fil-kampanja. Tabilħaqq, il-Gvern hu fid-dmir li jara illi l-poplu jiġi servut bil-ħaxix bi prezz xieraq, u hu wkoll ġustifikat li jimporta minn barra xi

(*Jissokta fil-faċċata 2*)

IL-WIRJA FIL-GHAMMIERI

(*Jissokta mill-faċċata 1*)

prodotti tal-biedja, kif ukoll li jissussidjahom meta dawn ikunu skarsi fostna, iżda l-kwantità li għandu jġib il-Gvern għandha tkun meqjusa sewwa biex ma tfixkilx is-swieq tal-pajjiż u taqta' qalb il-bdiewa.

Id-Dipartiment jaħseb illi suq li jkun immexxi tajjeb mnn min jifhem igħin biex ikun hemm prodotti kemm jinħtieġ u kif jinħtieġ, u bi prezzijiet xierqa. Bħala bidu għal dan ix-xogħol hemm proposta biex ikun hemm suq wieħed biss ċentralizzat f'kull pitkalija u biex il-ħaxix ikun jista' jinbiegħ bir-rkant bil-vuċi skond l-ordinanza tal-pitkali u mhux iżjed bis-sefsif fil-widnejn. Il-ħaxix jiġi mqassam biex jirkanta ruħu fiċ-Ċentri skond il-bżonn tad-distrett u l-kwantità ta' ħaxix li jkun hemm. Dan ma jħallix li jkun hemm la nuqqas ta' ħaxix f'distrett kif lanqas abbundanza żejda f'distrett ieħor u jżomm ukoll prezzijiet uniformi.

Malli dan l-arranġament jibda jimxi sewwa, jistgħu jibdew jaħdmu l-Ko-operativi. Jinħtieġ tifhmu, iżda, illi l-Għaqdiet Ko-operativi jinħtieġu l-għajnuna u l-kuntentizza tagħkom. Jekk intom tridu tgħaddu 'l quddiem u tibdew ħajja ġdida ta' ġid għalikom u għal pajjiżkom, jinħtieġ li intom tibdew taħsbu dwar dawn il-Ko-operativi mn'issa għax bis-saħħa tagħhom intom stess tkunu tistgħu 'l quddiem tieħdu f'idejkom is swieq tal biedja.

Proposta oħra importanti ħafna li għandu quddiemu d-Dipartiment tal-Biedja hi li jagħmel liġi li biha l-bidwi li jkollu raba' mqabbel għandu jkollu d-dritt li jżommu u jkollu wkoll dritt għall-benefikati li jagħmel fih. Din il-liġi qiegħda ssir bħalha f'bosta pajjiżi għaliex hi tagħti lill-

> **X'GĦANDI NAGĦMEL BIEX IKOLLI 25 RATAL LAĦAM BARRANI FIS-SENA?**
>
> **Għandi niftakar illi l-fniek jistgħu jinżammu fl-iċken bitħa jew ġnien u ż-żrameġ minn fenka waħda jistgħu jagħtuni millinqas 25 ratal ta' laħam sustanzjuż u bnin fis-sena, barra mis-soltu laħam tar-razzjon. Jien nista' nkun naf ukoll minn għand il-Konsultur tat-Torbija tal-Fniek, il-Qasam tal-Għammieri, il-Marsa, dwar l-aħjar mezz biex inrabbi l-fniek kif ukoll dwar il-Proġett tal-Gvern għall-Fniek tar-Razza.**

bidwi bosta mid-drittijiet li wieħed kien ikollu kieku r-raba' kien tiegħu stess. Il-liġi tipprotieġi wkoll lis-sid kontra xi bdiewa traskurati u b'hekk tiżgura li l-bdiewa jieħdu interess iżjed fir-raba' tagħhom u jieħdu wkoll interess biex iġibu 'l quddiem ir-raba' li jkun imqabbel għandhom. Nieħu wisq fit-tul kieku kelli nfisser dan is-suġġett kollu l-lum, iżda l-bdiewa huma mitluba li jaqraw "Il-Bidwi" li ħareġ fl-ewwel tax-xahar. Il-bidwi joħroġ kull ħmistax-il-ġurnata u jitqassam b'xejn. Qabel ma nispiċċa nixtieq ngħid kelmtejn dwar l-annimali tar-raba'.

Issa hemm għall-bejgħ kwantità kbira ta' nuħħala u smida u aħna qegħdin ukoll nagħmlu ħiltna kollha biex inġibu ġwież kemm nistgħu għaż-żmien li ġej. Mela issa hu ż-żmien li wieħed jerġa' jibda jrabbi iżjed annimali tar-raba', għaliex id-demel hu bil-bosta meħtieġ. Issa li hawn nuħħala u smida kemm tridu, żommu u rabbu iżjed majjali. La tittantawx li toqtlu mingħajr bżonn imħabba li tibżgħu li l prezzijiet jitbaxxew. M'għandniex xi ngħidu, il-prezzijiet jinżlu xi ftit, iżda intom għandkom tħarsu 'l bogħod, lejn iż-żmien li għad irid jiġi. Mela rabbu annimali kemm tistgħu. Id-Dipartiment tal-Biedja jagħmel ħiltu kollha biex jara li intom tiksbu prezzijiet li jfendu.

Id-Dipartiment dan l-aħħar reġa' ħareġ ordni biex ma jinqatlux baqar u majjali tar-razza jew li huma tajbin għar-razza; dan għamlu biex jekk hemm min irid jixtri biex irabbi jkun jista' jsib jixtri. Iż-żieda li sa jkun hemm fir-raba' saqwi jmissha tħajjar il-kultivazzjoni ta' ħaxix u ġwież għall-bhejjem bħalma hu l-prodott tan-nifel ġdid li minnu taraw ħafna fil-Għammieri (Alfalfa). Malli jkun hemm opportunità, il-Gvern sejjer iġib minn barra l-annimali tar-raba' u magħhom ukoll żwiemel u bgħula. Żieda fl-annimali tar-raba' hu l-muftieħ għas-suċċess u l-progress tal-biedja ta' dawn il-Gżejjer u l-bdiewa għandhom ikollhom fiduċja fiż-żmien li ġej, u għandhom irabbu annimali kemm jistgħu.

Malli tispiċċa l-gwerra bosta affarijiet sejrin jitjiebu, u bla dubju ta' xejn il-Biedja jinħtieġ tinżamm minn ta' quddiem nett. Tajjeb li wieħed jiftakar, illi kampanja għanja tfisser għana għall-pajjiż kollu u żieda ta' kummerċ.

Id-Dipartiment tal-Biedja qiegħed jipprova biex iwaqqaf industrji ġodda għall-pajjiż. L-industrja tal-esportazzjoni taż-żerriegħa kellha bidu tajjeb hawnhekk. Għalissa d-Dipartiment qiegħed jikkultiva ż-żerriegħa hu stess, iżda malli jkun hemm xerrejja stabbiliti minn barra, il-bdiewa jkunu jistgħu jieħdu sehem f'din l-industrja. Hemm industrji oħra bħalma huma l-industrja tal-*bacon* u tal-ġobon. Dawn jistgħu jiġu bla dubju ta' xejn imwaqqfin sewwa mill-iżjed fis.

Nispiċċa billi nerġa' ntenni illi l-Ko-operativi jbiddlu l-biedja tagħna bħal-lejl min-nhar u jkunu ta' ġid bil-bosta kbir għall-bdiewa u għall-konsumaturi. Il-bdiewa jistgħu joqogħdu żguri illi l-progress tal-biedja tagħna għaż-żmien li ġej hija ħaġa illi fuqha l-Gvern qiegħed jagħmel l-akbar studju u jieħu l-akbar interess.

———:x:———

IL-BIEDJA F'NOVEMBRU

Fil-Għalqa

GĦAL dan ix-xahar il-bidwi jiżragħlek xi magħlef, fost dawn il-ġilbiena l-bajda, il-ġilbiena s-sewda, il-ġilbiena l-ħoxna u ċ-ċiċċarda. Għal din il-ħabta jinżara' wkoll ix-xgħir għan niexef. Kif ukoll hemm min jiżra' l-maħlut. Il-lum il-maħlut jużawh iktarx bħala għalf għall-bhejjem u t-taħlita tkun qamħ u xgħir daqsinsew, jekk mhux ukoll minn tlieta tnejn xgħir u waħda qamħ. Il-qamħ tal-maħlut irid ikun qamħ xitwi, għax il-qamħ bikri (tumnija) u qamħ ieħor imwaħħar ma jaqbilx biex jinżara' max-xgħir. Bħala għalf għall-bhejjem, il-wiċċ tal-maħlut jaqbel iżjed mix-xgħir u iżjed mill-qamħ. F'Novembru tinżara' l-piżelli, iżda l-ful aħjar n[illegible] bikri, u l-aħjar żmien hu nofs ix-xahar tal-Mili[illegible] jinkeddx bil-budebbus. Iż-żrigħ ta' dawn il-prodotti jsir bi ftit demel irqiq f'kull bejta biex iż-żerriegħa tfelles u tikber malajr. Għeluq ix-xahar ta' Novembru jew fil-bidu ta' Diċembru jista' jibda jinżara' l-qamħ xitwi, il-qamħ samm ta' Malta u tgħam ieħor, iżda mhux ta' min jiżra' bikri. Meta jkun galbu naddaf is-silla u l-widna mill-ħaxix ħażin, iżda mat-tnaddif tal-ħaxix naddaf ukoll il-wiċċ mill-bebbux biex dan ma jinfexx fis-silla.

Fil-Ġnien

Bħalissa jistgħu jinqalgħu xtieli mill-ħmiemel li għandek u jitħawlu band'oħra kemm-il-darba ma tkunx trid li jikbru ftit ieħor. Jistgħu jinżergħu l-ħxejjex tar-rebbiegħa u tas-sajf bħalma huma l-pastard, il-kaboċċi, il-brokkli, il-ġdur, in-nevew, il-fiġel, ir-ravanell, il-krafes, il-karrotti u t-tursin. Xettel l-indivja u l-ħass. Nissel bil-bċejjeċ jew bir-radikar il-ħxejjex tal-ħwawar bħalma huma s-salvja, il-merqdux, ir-riegnu, l-erba bjanka, in-nagħniegħ u l-istragun. Aqla' l-artiċokk u xettel il-frawli. Il-brinġiel jista' jinżara' ġol-bqajjaq ma' ħajt tax-xemx biex jagħmillek prodott sabiħ ta' xtieli b'krija għar-rebbiegħa.

Fil-Ġnien tal-Frott

Is-siġar ta' l-agrumi bħalissa qegħdin isajru l-frott tagħhom, iżda l-laring ma jkunx bnin għalkollox qabel Frar. Ir-rummien issa sar sewwa. Jekk taħżen xi frott għandek toqgħod attent li ma taħżinx fl-umdu. Iż-żebbuġ qiegħed isajjar u għandu jingabar bla dewmien sabiex ma jitħassarx. F'dan ix-xahar u ta' warajh jistgħu jitħawlu s-siġar tal-lewż u kulma hu mlaqqam fuq il-lewż, bħalma huwa l-ħawħ, in-nuċiprisk u l-pruna. Mill-banda l-oħra l-lanġas, it-tuffieħ u l-berquq u kulma hu mlaqqam fuq il-prajn aħjar ma ċċaqalqux qabel ma jidħol ix-xahar id-dieħel. Malli s-siġar jinżgħu mill-weraq tista' tiżbor. Għalhekk iżbor, *meta jkun il-waqt*, id-dwieli, it-tin, it-tut u r-rummien u l-frott irqiq kollu. Jekk tħawwel iż-żebbuġ għandek taħsdu fuq l-oħxon tal-għoli li jmissu, għax jekk tħallih bil-faxxina għar-rebbiegħa tkun tista' taħarqu għax ma jiswilekx.

'L HAWN U 'L HINN

FIR-RAZZETT U FIL-GHALQA

(*Minn "LELI"*)

Kemm tassew ferħu l-bdiewa u d-dilettanti tat-tjur u fniek dan l-aħħar bin-nuħħala u s-smida li tqassmet! Niżżuħajr 'l Alla issa bdejna naraw id-dawl u l-għaks u n-nuqqas tas-sena l-oħra donnu qiegħed, iktar ma jgħaddi ż-żmien, iktar jitbiegħed. Madankollu, m'għandniex ninsew illi għadna fi gwerra u li t-tweghir u s-sakrifiċċi ma spiċċawx.

* * *

Kont għaddej minn quddiem ir-razzett ta' Majsi ta' Bandallu. Naraħ tfaċċa mill-bieb u: "Nista' nkellmek?" qalli. "Isbaħ din" għidtlu. "X'inqala' mill-ġdid, Majs?" "Tassew", qalli, "li l-Gvern sejjer jagħmtl it-taxxa fuq ir-raba'?" "Taxxa? dan min ġie webblek b'dan, Majs?" "Mela dak li ġie jqajjes u jikteb ir-raba' x'ġie jagħmel?" qalli. Ried igħid fuq ix-xogħol li għamel id-Dipartiment tal-Biedja dan l-aħħar fuq l-istaħriġ li sar fl-egħlieqi. Fehemtu li dan ix-xogħol ma sar xejn għat-taxxi bħalma riedu jwebblulu f'rasu xi talin. "Toħroġ il-għaġeb", qalli, "kif igħawġuh id-diskors xi nies u kemm jaqilgħu minn żniedhom!". U mbagħad, meta fehem sewwa li dan ix-xogħol sar biss fl-interess tal-bidwi: "Kos" qalli, "kos ma tridx tibla' kulma jgħidu dawn il-flien"

* * *

Dan ta' l-aħħar ix-xlokk għamel tiegħu bl-ikraħ. Jum wara l-ieħor erħilu jontoħ sħun u mdellek. Għakar u ċlampu ma' kullimkien. Saħta tal-iħtriq! Kif ixebbgħek u jmarrdek! L-aħjar temp għad-dubbiena tal-frott. Kemm tridu dan it-tidlik u kemm toktor u tixtered bih. U l-ħsara li tagħmel, l-iktar fil-larinġ, toktor magħha. Trid taħsbilha minn kmieni lid-dubbiena mix-xahar tal-Karmnu jew qabel.

* * *

Fil-għalqa, wara l-ħamrija, l-iktar ħaġa li hi meħtieġa hu l-ħajt tagħha. Tant hu hekk illi l-ħitan huma li jagħmlu l-"għalqa". Għax il-kelma "għalqa" ma tfisserx ħag'oħra ħlief ħaġa magħluqa bil-ħitan u twieġeb għall-kelma Ingliża "enclosure" u għat-Taljana "chiusa".

Il-ħitan qegħdin hemm mhux biss biex jaqsmu proprjetà minn oħra u biex jilqgħu r-riħ, imma l-iktar biex iżommu l-ħamrija fl-għalqa. Jekk tneħħi l-ħitan jiġri li l-ilmijiet tax-xita u l-maltempijiet, bil-mod il-mod, iġorru l-ħamrija magħhom u biż-żmien ma jibqa' xejn ħlief qurriegħa blat. U l-"ktajjen" għalhekk ukoll iservu. Dan jafuh tajjeb il-bdiewa tagħna.

Dawn l-aħħar snin, bejn il-ħsara li saret ħtija tal-gwerra u bejn in-nuqqas ta' ħaddiema, ħafna mill-ħitan li waqgħu baqgħu ma ntrefgħu xejn. Madwarek fl-għelieqi ma tarax ħlief ħitan imġarrfa u braġ ta' ġebel. Il-bidwi, magħfus bix-xogħol u kemm kemm jilħaq mar-raba', dlonk iħalli l-ħitan borġ fejn waqgħu. U l-ħsara iktar ma jgħaddi ż-żmien iktar tikber!

* * *

Mill-mistoqsijiet li qegħdin isirulna jidher ċar illi ħafna bdiewa għadhom ma fehmux sewwa l-ordni li ħareġ il-Gvern dwar iż-żrigħ ta' qamħ u xgħir għal din is-sena.

Il-bdiewa, li jirċievu l-karta fuq kemm għandhom jiżirgħu qamħ jew xgħir u tiġihom xi diffikultà, għandhom imorru jkellmu lill-Uffiċċjal tal-Biedja tad-Distrett tagħhom. Dan jinsab dejjem lest biex igħinhom.

POMPA GHALL-BDIL

Ir-Rettur tal-Kulleġġ San Lwiġi ta' Birkirkara, għandu pompa li ttalla' l-ilma flimkien ma' xi kanen li hu jixtieq ipartat taħt kondizzjonijiet li jiġu miftehmin. Flok ipartat jista' wkoll ibigħha jekk isib oħra ġdida. Jekk hemm xi ħadd li dil-ħaġa tinteressaħ jista' jmur jara lir-Rettur tal-Kulleġġ San Lwiġi, Birkirkara.

INKUBATURI U EKONOMIJA

Kif niffrankaw mill-Pitrolju, inżommu l-Inkubatur jaħdem tajjeb u niksbu għadd sabiħ ta' Flieles

(*K. Zammit Marmarà, M.B.E.*)

DAN hu żmien ta' ekonomija, u kull ħaġa li tista' ġġib ekonomija għandha tiġi milqugħa u studjata tajjeb mhux biss għaliex hu dmir tagħna li nnaqqsu l-ħala fi żmien il-gwerra, imma wkoll għaliex bi ftit tar-reqqa, oġġett jista' jiġi jiswielna wisq inqas, u meta ssir ekonomija f'ħaġa meħtieġa bħal mhu l-pitrolju, allura sar ħaġa tabilħaqq ta' min jirrikkmandaha.

Bosta dilettanti tat-tjur, u wkoll għadd ta' bdiewa, jużaw l-inkubaturi għat-tfaqqis tal-bajd. Dan l-użu għad iżjed jiżdied f'artna, għaliex l-inkubatur hu iżjed komdu billi fih tista' tqiegħed għadd wisq ikbar ta' bajd milli tqiegħed taħt qroqqa. Tabilħaqq hemm inkubaturi ta' bosta eluf ta' bajd, għalkemm inkubaturi ta' daqs hekk kbir għad ma daħlux f'Malta.

L-inkubaturi jaħlu bosta pitrolju, l-ewwelnett għaliex il-biċċa l-kbira għandhom ftila ta' pulzier wisa' (daqs ta' lampa tad-dar), it-tieninett għaliex il-lampa tkun tixgħel lejl u nhar.

Mela l-ewwel ħaġa li għandna nagħmlu għandna nippruvaw nagħmlu ekonomija kbira fil-pitrolju. Bosta lampi ta' l-inkubaturi jaħlu d-doppju u kultant iżjed mid-doppju ħtija ta' traskuraġni.

Mela ibda biex tnaddaf sewwa t-tank tal-pitrolju tal-lampa. Naddfu sewwa minn xi sadid u xi ilma li jista' jinġema' fih ukoll fil-fwar. Wara duru dawra bir-reqqa biex tara joqtorx. Sewwi kull difett li ssib minnufih.

Il-pitrolju żommu dejjem f'post xott, la tħallihx f'post fejn ix-xita tista' tilħqu, għaliex jekk jitħallat xi ftit ilma miegħu, allura l-ilma jifga l-ftila u s-sħana li tagħmel din tkun wisq inqas milli tagħmel b'pitrolju nadif. Wieħed għandu wkoll jieħu kura li ma jħalli l-ebda qtar ta' fwar li jaqa' fuq it-tank tal-pitrolju tal-lampa.

Ir-ram, jew l-oġġett li jkun, li fih tidħol il-ftila għandna nnaddfuh sewwa, u biex isir dan kif għandu jkun għandna ngħalluh fl-ilma bis-soder. L-aħjar ħaġa tkun li wieħed juża ftila ġdida, u qabel jużaha jnixxifha ftit f'forn jew post sħun ħafna.

Ftila ġdida għandna nirranġawha b'imqass li jaqta' u għandha tinġieb ta' l-istess għoli — l-ebda truf ma għandhom jitħallew.

Il-ftila għandha titnaddaf *kull jum* mill-ħruq li jkun hemm f'xifitha. Wieħed għandu jġib quddiem għajnejh li t-tarf tal-ftila, meta jkun maħruq, ma jixrobx u jservi biss biex itellef is-sħana li tagħmel il-fjamma.

Ir-ram li fih tkun il-ftila għandu *jiffittja* sewwa mal-lampa, għax jekk ma jkunx jagħlaq sewwa s'isfel, allura s-sħana tonqos għall-inqas 40 fil-mija. Telf ta' sħana jsir ukoll minn xi *mika* maqsuma li jkun hemm fl-inkubatur.

Il-*pipes* kollha li minnhom tgħaddi s-sħana tal-lampa għandhom ukoll jinżammu dejjem indaf, u jekk xi darba l-lampa ddaħħan, allura dawn għandhom jitnaddfu minnufih għaliex fihom jista' jitrabba nugrufun li ma jħallix is-sħana tgħaddi sewwa ma' l-inkubatur. Dawn jistgħu jitnaddfu malajr jew b'pinzell għal ta' l-apposta jew inkella f'biċċa ċarruta marbuta ma' biċċa *bamboo*.

Meta l-inkubatur ikun fil-kurrent ta' l-arja bosta sħana tintilef. Għalkemm l-inkubatur jinħtieġlu l-arja; il-kurrent jagħmel ħażin.

L-inkubatur għandu jkollu l-kaxxa insulata sewwa, iżda inkubaturi rħas ikollhom insulazzjoni ħażina. Dan malajr tista' taraħ billi, wara ftit li tixgħel il-lampa, tqiegħed idejk ma l-inkubatur. Is-sħana li tħoss f'idejk tkun sħana mitlufa.

Biex tħares dan tista' ssammar folji tat-"triply" minn barra u timla l-vojt bejn dawn u l-kaxxa ta' l-inkubatur bis-serratura.

QWIEL U DRAWWIET DWAR IL-BIEDJA TA' NOVEMBRU

(*A. Cremona*)

Wieħed mill-qwiel ta' dan ix-xahar igħidilna:—

Nhar Sant'Andrija (it-30 ta' Novembru) *nofs il-muna mitmuma,*
U nofs il-miżirgħa miżrugħa.

li jfisser illi nofs il-prodott tat-tgħam ta' l-aħħar sitt xhur intemm u nofs il-qamħ ikun miżrugħ. Bħal dan il-qawl jingħad ieħor fi Sqallija li jgħid illi *f'Sant'Andrija l-bidwi tas-sengħa jkun diġà żara' t-tgħam u jekk jiżra' issa ma jinbetx kif għandu jinbet.*

Bħala drawwa ż-żrigħ tal-qmuħ dari qatt ma kien isir wara l-aħħar ta' Novembru. Il-qamħ malti nistgħu ngħidu li jinżara' f'Diċembru u xi mindaqqiet iżjed tard ukoll jiġifieri f'Jannar u saħansitra fi Frar. Il-bidwi Malti, iżda jidhirlu illi l-aħjar żmien għaż-żrigħ hija t-tielet ġimgħa ta' Diċembru. Il-qamħ malti iktarx huwa mir-razza tat-tomnija sqallija (*tumminia*). It-temp xott ta' wara Frar, ma jħajjarx li jinżara' dan ix-xorta ta' qamħ fil-bidu tar-rebbiegħa bħalma jsir fi Sqallija. Mill-banda l-oħra, iż-żrigħ ta' qamħ f'Ottubru, u saħansitra f'Novembru, jagħti ħafna tiben iżda prodott għajjien ta' sbula. Għalhekk minn dak li ġarrab, il-bidwi tgħallem li ma għandux jibqa' fuq id-drawwa l-qadima, iżda jiżra' iżjed fit-tard (mal-20 ta' Diċembru) (Ara Prof. J. Borg "Semina in Malta e Prodotti Orticoli ed Agricoli", 1918, paġ. 52).

Qawl ieħor iwettaq il-fehma tal-bdiewa tagħna illi ż-żrigħ jaqbel li jsir iktar fl-aħħar ta' Diċembru milli għall-aħħar tax-xitwa, jew għal Marzu. Dan il-qawl igħid "*It-tomnija ta' disat ijiem aħjar mill-oħra bix-xita fit-tmiem*", li jfisser illi ż-żrigħ tal-qamħ tar-rebbiegħa l-aħjar tiżirgħu ma' tul id-disat ijiem bejn lejlet il-Milied u l-aħħar ta' Diċembru. Id-drawwa taż-żrigħ bikri kienet, madankollu, rabbiet l-egħruq u għalhekk għad għandna fuq hekk dawn il-qwiel l-oħra:—

Meta jasal San Anard (6 ta' Novembru)
Iżra' f'kull art.

Iż-żrigħ, fuq id-drawwa tal-pajjiżi ta' nofs in-nhar ta' l-Ewropa, l-iktar fl-Italja u fi Sqallija, kien isir bikri fil-bidu tal-ħarifa, ngħidu aħna f'Ottubru, għalhekk għad hemm il-qawl li jgħid:—

Meta jasal San Xmun (28 ta' Ottubru)
Iżra' niexef jew miblul.

Din id-drawwa jidher li kienet tnisslet minn dik ta' Sqallija jew l-Italja fejn insibu, tista' tgħid, l-istess qawl li jgħid:—

O molle o asciutto
Per San Luca semina (18 ta' Ottubru).

—:x:—

RKANT KBIR
TA' BGĦULA, ŻWIEMEL, KARRETTUNI, INĠENJI, EĊĊ.

Nhar il-Ħadd, fis-7 ta' dan ix-xahar, fid-8.45 ta' filgħodu, ser ikun hemm fil-Qasam tal-Gvern, il-Għammieri, rkant ta' għoxrin bagħal, għoxrin żiemel, karrettuni u inġenji.

Il-bgħula waslu Malta ftit ġranet ilu minn Lampedusa u ż-żwiemel, il-karrettuni u l-inġenji huma l-proprjetà tad-Dipartiment tal-"Victory Kitchen".

Dawk il-bdiewa biss li għandhom il-biljett li huma miktubin għand id-Dipartiment tal-Biedja u li fil-bidu ta' dis-sena kitbu li għandhom bżonn ta' żwiemel u bgħula jkunu jistgħu jixtru minn dawn il-bhejjem. Kull bidwi ma jistax jixtri iktar minn bagħal jew żiemel *wieħed* u x-xerrej irid jiffirma kuntratt li jżomm il-bagħal jew iż-żiemel minn lanqas għal sena sħiħa.

Dawn il-bhejjem ikunu għall-wirja fil-Qasam tal-Gvern, il-Għammieri, nhar is-Sibt, is-6 ta' dan ix-xahar, il-ġurnata kollha.

FUQ IŻ-ŻUNTIER
PEPPI U TONI

(*K. Zammit Marmarà, M.B.E.*)

TONI.—X'għandna Pepp, x'ġibt tajjeb il-lum?

PEPPI.—Hawn aħna, Ton, għandi xi misturi, waħda għal Katarin u l-oħra għad-debba tiegħi.

TONI.—X'għandha, x'għandha Katarin?

PEPPI.—Għandha daqsxejn tal-imxija. Irrid noqgħod attent li ma nħawwadhomx għax noqtol id-debba.

TONI.—U intant għad-debba qed tikkonfondi, oqgħod attent li ma toqtolx il-Katarin!

PEPPI.—Insomma, xi tgħidli, Ton għall-affari tal-artiċokks. Aħna ftehemna illi għandna nibagħtuh nadif mill-ħamrija kemm jista' jkun u li ma neħdux iżjed milli nkunu ikkmandati nieħdu għand il-pitkal.

TONI.—Dik maħsuba tajjeb. Min jiekol ikollu artiċokks nadif u fl-istess ħin frisk.

PEPPI.—Bosta mill-bdiewa ta' Għajn Tuffieħa, ta' l-Imġarr u ta' dawk l-inħawi ftiehmu bejniethom biex jagħmlu dan u jien ma nafx għaliex m'għandniex niftiehmu lkoll.

TONI.—Ħaġa sabiħa u ħaġa li tista' ssir. F'dawk l-inħawi ta' Għajn Tuffieħa u l-Imġarr hemm Wistin u Ħuh Pawlu tas-Swej li ħadu ħsieb dan il-ftehim.

PEPPI.—Allura naħseb illi aħna li għandna l-artiċokks kien imissna niltaqgħu ma' tas-Swej biex nistgħu naħdmu id f'id.

TONI.—Bravu! Dak hu l-ħsieb tal-Ko-operattivi. L-istess imissu jsir minn dawk il-bdiewa li għandhom prodotti oħra. Kollox jista' jsir taħt id-Direzzjon tal-Għaqda tagħna.

PEPPI.—Togħġobni l-idea, Ton.

TONI.—Dażżgur li togħġbok. Jekk il-bdiewa jiftiehmu li jagħmlu ħaġa bil-għaqal u mbagħad ikun hemm xi tnejn li jagħmlu dak jfettlilhom, allura jirvinaw kollox.

PEPPI.—Bħalma għidtlek qabel, Ton, jinħtieġ naħdmu id f'id.

TONI.—Jiswa lilna, Pepp.

PEPPI.—Illum sa nħallik, Ton, għax mgħaġġel, u għandi dawn il-fliexken tal-mistura wieħed f'id waħda u l-ieħor f'id oħra biex ma nqallibhomx.

TONI.—Ħa nara...... kif tista' tagħżilhom; tad-debba għandek flixkun tal-litru u ta' Katarin flixkun żgħir ħafna.

PEPPI.—Iva.... imma Katarin żaqqieqa tkun trid il-kbir! Saħħa, Ton.

TONI.—Saħħa, Pepp.

—:x:—

AVVIŻI

FTUĦ TA' L-UFFIĊĊJU PRINĊIPALI L-ĠDID TAL-BIEDJA FIL-GĦAMMIERI. — Fit-23 tax-xahar li ħareġ infetaħ l-Uffiċċju Prinċipali l-Ġdid tal-Biedja, fil-Qasam tal-Għammieri. Il-post il-ġdid tbierek mill-Eċċellenza Tiegħu l-Isqif ta' Għawdex. Fl-istess jum kien hemm ukoll il-Wirja tal-Bhejjem. Din hi l-ewwel darba li saret Wirja tal-Bhejjem fil-Għammieri, li huwa post l-iktar xieraq għall-wirjiet tal-Biedja.

ĦLASIJIET TAL-LAĦAM. — Il-ħlasijiet tal-laħam lill-Bejjiegħa tal-Laħam li soltu jsiru nhar ta' Ħamis fl-Uffiċċju tal-Biedja, il-Ħamrun, mill-20 tax-xahar li ħareġ 'il quddiem bdew isiru fl-istess ġurnata fl-Uffiċċju l-Ġdid tal-Biedja, il-Għammieri, il-Marsa.

TQASSIM TA' ĦAXIX. — Billi issa l-provvista ta' ħaxix żdiedet il-Gvern sab li issa jistgħu wkoll jiżdiedu l-ġranet li fihom jista' jitqassam il-ħaxix f'xi bliet u rħula. Il-lista ta' hawn taħt turi t-tqassim il-ġdid tal-ħaxix:— **It-Tlieta, il-Ħamis u s-Sibt,** f'Attard, Balzan, Furjana, Gżira, Ħamrun, Lija, Msida, Pietà, Sliema, San Giljan u l-Belt; **It-Tnejn, l-Erbgħa u l-Ġimgħa,** f'Birkirkara, Luqa, Marsa, Raħal il-Ġdid, Qormi u Tarxien; **It-Tnejn u l-Ħamis** f'Birżebbuġa, Kirkop, Wied il-Għajn, Mqabba, Qrendi, Safi, Żabbar u ż-Żurrieq; **L-Erbgħa u s-Sibt,** f'Bormla, l-Isla, u l-Birgu, Għaxaq, Gudia, Kalkara, Marsaxlokk, Siġġiewi, Żebbuġ u ż-Żejtun; **l-Erbgħa u l-Ġimgħa,** f'Dingli, Għargħur, Mosta, Naxxar u Rabat.